

9. Уголовный кодекс Австрии / пер. А.В. Серебренниковой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 386 с.
10. Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on the protection of the environment through criminal law // Official Journal of EU. – 2003. – L 29. – P. 55–58.
11. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. – Минск, 2008 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=6361>.

УДК 343.2/.7:343.23

ПОНЯТТЯ СЕРІЙНОГО ВБИВСТВА ТА ВІДМЕЖУВАННЯ ЙОГО ВІД ІНШИХ СУМІЖНИХ ЯВИЩ

DEFINITION OF SERIAL MURDER AND DISTINGUSHING IT FROM OTHER RELATED PHENOMENONS

Данилів О.М.,

асpirант кафедри кримінального права

Навчально-наукового юридичного інституту

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Степаніка»

У статті досліджується серійне вбивство як явище, наводяться ті особливості й ознаки, які суттєво відрізняють саме цей склад злочину від будь-якого іншого. Сформульовано визначення серійного вбивства, а також проводиться розмежування його з такими злочинами, як масові, ритуальні, вбивства, вчинені на замовлення, тощо.

Ключові слова: серійні вбивства, періоди емоційного спокою, маска нормальності, масові вбивства, ритуальні вбивства, вбивства на замовлення.

В статье исследуется серийное убийство как явление, приводятся те особенности и признаки, которые существенно отличают именно этот состав преступления от любого другого. Сформулировано определение серийного убийства, а также проводится разграничение его с такими преступлениями, как массовые, ритуальные, убийства, совершенные на заказ, и т.д.

Ключевые слова: серийные убийства, периоды эмоционального покоя, маска нормальности, массовые убийства, ритуальные убийства, убийства на заказ.

The article investigates serial murder as a phenomenon, give those characteristics and features, that significantly differentiate this particular crime from any other. Formulated the definition of serial killing, and it makes a distinction with such crimes as mass, ritual, murders committed to order, etc.

Key words: serial murders, times of emotional peace, normalcy mask, mass killings, ritual murder, murder committed in order.

Постановка проблеми. Під час дослідження серійних вбивств насамперед виникає необхідність з'ясувати суть цього явища, для чого треба визначити ті особливості й ознаки, які суттєво відрізняють саме цей склад злочину від будь-якого іншого. Також на основі цього слід сформулювати визначення серійних убивств і провести розмежування їх з такими злочинами, як масові, ритуальні, вбивства, вчинені на замовлення, тощо.

Стан опрацювання. Сам термін «серійне вбивство» є порівняно новим, попри те, що це явище має глибокі історичні корені. На сьогодні в науці не існує єдиного підходу до визначення поняття «серійні вбивства». Не згадується про цей термін і в жодному вітчизняному нормативно-правовому акті. Як наслідок, без теоретичної і законодавчої основи неможливо відповідним чином організовувати розслідування та розкривати такі злочини. Адже серійні вбивства – це особливий вид злочинів проти особи, який вирізняється від звичайних убивств низкою особливостей, що унеможливлюють розслідування серійних вбивств за допомогою стандартних методик.

Так, сьогодні серійні вбивства не розглядаються як самостійний предмет дослідження. Через призму чинного кримінального законодавства досліджуються лише окремі прояви цього виду злочинності, що нівелює майже всі його якісні ознаки. Серійними вбивствами часто називають явища, які абсолютно не відображають зміст цього поняття.

У ході дослідження явища серійних злочинів використовуються результати теоретичних досліджень таких науковців: Ю. Антоняна, Ю. Самойлова, А. Бухановський, В. Образцов, Н. Модестов, М. Корчевий, Н. Лавров, С. Шалгунова, О. Мірошниченко, В. Ісаєнко, О. Кучинська, О. Логунова, О. Александренко, А. Зелінський, Я. Кондратьєв, Н. Кубрак, В. Кузнецов, В. Образцов, а також Г. Шехтер, Р. Хейзелвуд, Д. Дуглас, Р.Ресслер та ін.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному законодавстві поняття «серійне вбивство» не закріплено, а наукові підходи на сьогодні надто різні та суперечливі, що призводить до невідповідного розширення кола злочинів, які охоплюються цим терміном. Крім того, виходячи із загальноприйнятих у суспільстві уявлень, серійні вбивства часто наді-

ляють ознаками, що спотворюють суть явища. Як наслідок, має місце розрізне тлумачення і неоднозначне його розуміння.

Тому необхідно виокремити й обґрунтувати ознаки серійних убивств для того, щоб виходячи з них, сформулювати найбільш повну і точну дефініцію терміна «серійне вбивство».

1. Найперше, що відрізняє серійні вбивства від «звичайних» (традиційних) – це їх **кількість**, адже йдеться не про окремі випадки умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині. На нашу думку, мінімальна кількість учинених у пов'язаних між собою ситуаціях убивств, необхідних для того, щоб зробити висновок про наявність або відсутність серійності, повинна становити три вбивства. Адже проаналізувавши всі їх загалом і кожне зокрема, можна визначити поведінкові тенденції злочинця та зробити висновок про лінію його поведінки в конкретному випадку [1, с. 292–293].

У теорії кримінального права України найбільш наближеним до поняття серійних убивств є **інститут повторності**. Це самостійна форма множинності злочинів, яка передбачає вчинення кількох (двох і більше) злочинних діянь, які віддалені між собою у часі. Так, убивства, що утворюють серію, також повинні бути віддалені одне від одного певним, хоча б незначним проміжком часу, однак цей проміжок завжди має бути таким, щоб була можливість відрізняти одне вбивство від іншого. При цьому серійні вбивства можна віднести лише до двох видів повторності – систематичності або злочинного промислу [1, с. 292–293; 2, с. 177–178].

2. Як правило, серійні вбивства вчиняються одним суб'єктом, але вчинення їх у співучасти також не виключається. Так, про спільну участь двох чи більше осіб можна говорити тоді, коли має місце сумісність дій осіб, що брали участь у вчиненні злочину. Тобто коли діяльність одного співучасника доповнює діяльність другого, що дає змогу досягнути сумісного для них суспільно небезпечного наслідку. Їхня спільна діяльність повинна бути наділена внутрішнім усвідомленням зв'язком.

Варто звернути увагу на те, що єдина допустима щодо серійних убивств форма співучасти – це **співвиконання** (проста форма). Необхідно умовою, яка випливає із специфики цього виду злочинів, є те, що дії кожного із співучасників повинні утворювати об'єктивну сторону складу злочину, хоч і не обов'язково, щоб дії суб'єктів були ідентичними [1, с. 252–253; 2, с. 291, 219].

3. Суб'єктивна сторона злочину серійне вбивство характеризується виною лише у **формі умислу**, адже особа розуміє, що здійснює посягання на життя іншої людини, передбачає, що наслідком її діяння буде (може бути) смерть потерпілого, і бажає чи свідомо допускає настання таких наслідків. Отже, позбавлення життя може бути безпосередньою ціллю злочинця, коли останній бажає настання такого суспільно небезпечного наслідку; або ж наслідком, який допускається і неминуче настане з огляду на якісні характеристики вчинюваного діяння, але в такому

випадку злочинця цікавить насамперед діяння [1, с. 189–195; 3, с. 288].

Варто також звернути увагу на те, що під час характеристики суб'єктивної сторони цього злочину важливо довести наявність умислу саме на вчинення вбивства, тобто виключити, наприклад, можливість того, що смерть жертви настала у результаті отриманих тілесних ушкоджень, на які був спрямований умисел. Також слід дослідити, чи вбивство не є способом вчинення якогось іншого злочину або способом його приховування, що відображається на суб'єктивній стороні складу злочину.

4. Оскільки будь-яка людська поведінка зумовлюється сформованою у кожного індивідуально системою ціннісних координат, то вона завжди буде мотивованою. **Мотив** є спонукою, якою людина керується під час вчинення будь-якого діяння, зокрема злочину. Серійне вбивство – це особлива категорія злочинів, мотиви вчинення яких не є традиційними, очевидними та логічними (неприязнь, ревнощі, жадоба), у зв'язку з чим їх вважають «безмотивними». З огляду на вищесказане більш точно буде охарактеризувати мотиви серійних убивств як комплекс емоційно опосередкованих зв'язків і підсвідомих психологічних спонук, що означатиме відсутність мотиву у кримінально-правовому розумінні як частини суб'єктивної сторони складу злочину. Серійник вчиняє вбивство заради самого вбивства, це його спосіб життя та сенс існування [1, с. 204; 2, с. 159; 4, с. 9–10].

5. Одна із загадкових рис серійного вбивці – це здатність здаватись абсолютно нормальною, психічно здоровою людиною і вміло приховувати свою злочинну діяльність від рідних, друзів та знайомих. Такий поділ життя і поведінки вбивці отримав називу **«маска нормальності»** або **«маска святості»** [4, с. 15–18].

Особливості психіки серійного вбивці дозволяють йому скинути весь тягар неусвідомленої енергії одноактно, тобто тільки безпосередньо в момент вчинення вбивства, що приводить психіку у стан стабільності. Тому серійний убивця не прикрається « нормальним », а справді стає прикладом абсолютної врівноваженості, бо після вчинення вбивства він позбавляється тягаря інсінктів. Учинення вбивства є своєрідною формою збалансування психіки. Зазвичай механізми захисту психіки функціонують таким чином, що соціально схвалена поведінка чергується з незначними конфліктними моментами, забезпечуючи «вихід» інсінктам, які блокуються [2, с. 153].

6. Характерною особливістю серійних убивств є те, що в більшості випадків в одному епізоді вчиняється вбивство однієї жертви. Хоча це не є обов'язковою ознакою, один епізод серійного вбивства може включати заподіяння смерті декільком жертвам. Слід зауважити, що тоді для визначення «серійності» необхідно буде наявність саме трьох і більше епізодів, незалежно від кількості жертв у кожному з них.

Між такими епізодами обов'язково повинні мати місце **періоди «емоційного спокою»** (періоди «охолодження»), коли не вчиняються вбивства і відбува-

ється тимчасове заспокоєння серійника), які дають можливість чітко відокремити одне вбивство від іншого (а також розділити між собою епізоди). Ці перерви (паузи) можуть тривати від декількох годин до багатьох років.

Існування періодів «емоційного спокою» зумовлює те, що для серійних убивств не є визначальною ні часова, ні територіальна прив'язки. Тобто один серійний убивця може вчиняти злочини в різних точках Земної кулі з проміжками навіть у десятки років [2, с. 177; 5].

7. Для серійних убивств характерний свій *ритуал*, що постає як схема послідовних дій, що їх здійснює серійний убивця у зв'язку з вчиненням злочину; це процес, що починається з того моменту, коли він уперше задумується про вбивство, та закінчується емоційними переживаннями, що супроводжують злочинця вже після реалізації задуманого, практично до початку вчинення наступного злочину [4, с. 20–45; 2, с. 287].

У ході дослідження цього явища доктор Джоель Норріс розділив такий процес на сім ключових стадій: фаза аури, фаза троллінгу, фаза заманювання, фаза захоплення жертви, фаза вбивства, фаза тотему і фаза депресії [5; 2, с. 287; 4, с. 20–45].

Таким чином, на основі вищепереданих ознак можна запропонувати таке визначення: серійне вбивство – це вчинення одним чи кількома співвиконавцями умисних убивств, які нараховують три і більше епізодів, що відокремлені між собою періодами «емоційного спокою», мають безмотивний з погляду кримінального права характер, а також не обмежені територіальною або часовою прив'язками.

Щодо відмежування серійних убивств від інших суміжних із ними явищ, то насамперед варто звернути увагу на те, що досить часто терміни «масове вбивство» і «серійне вбивство» використовують як синоніми, що є абсолютно не правильно. Так, масове вбивство – це вбивство великої кількості випадкових осіб, яких злочинець не персоніфікує (за критеріями ФБР – не менше чотирьох), учинене в певному місці протягом короткого проміжку часу, зазвичай спричинене афектом. Поштовхом до вчинення масового вбивства є серйозні особисті проблеми, які спричиняють приступ неконтрольованого гніву і в результаті індивід переносить свої негативні емоції на групу людей, які ніяк не пов'язані ні особисто з ним, ані з його проблемами, а просто опинились на дорозі вбивці. У зв'язку з такою емоційною напруженістю заздалегідь обдуманого плану вбивця не має, а діє імпульсивно.

Таким чином, масовий убивця вбиває велику кількість людей в одному місці і в один час, перебуваючи при цьому у стані сильного емоційного напруження, а серійний убивця вчиняє вбивства епізодами, які розділені між собою періодами «емоційного спокою», може робити це в різних місцях і в різний час, а головне – вбиває «заради самого вбивства» [4, с. 8; 2, с. 153; 5].

Ланцюгові вбивства ще називають безперервними, неодноразовими або багаторазовими. Єдина ознака, що розмежовує масові та ланцюгові вбив-

ства, – це мобільність останніх. По суті, ланцюгове вбивство є розширенням у просторі і, відповідно, у часі варіантом масового вбивства, це так звана «рухлива» його форма. Адже вбивця «мандрue» з одного місця в інше (в районі свого дому, місця роботи чи по всьому місту). Ланцюгові вбивства відбуваються без пауз, «на одному диханні».

Отже, ланцюгове вбивство – це один розтягнутий у часі епізод вчинення трьох і більше умисних убивств у різних місцях, при цьому періоди емоційного спокою у вбивці відсутні. Детермінанти поведінки аналогічні тим, що визначають поведінку масового вбивці [4, с. 113; 2, с. 90].

Ритуальне вбивство – це різновид умисного вбивства, який передбачає позбавлення жертви життя з метою виконання певного релігійного ритуалу (обряду). Людське жертвопринесення є формою релігійного культу і має на меті встановлення або зміщення зв'язку особи чи громади з богами чи іншими надприродними істотами шляхом складення їм у дар життя іншої особи. Таке жертвопринесення може мати на меті вмилостливлення богів, а може бути формою подяки за щось.

Насправді реальних випадків учинення таких обрядів майже немає. Різноманітні секти і групи, яким властивий власний світогляд і, можливо, навіть віра, рідко вдаються до людського жертвопринесення. Водночас під час учинення серійних убивств іноді можна спостерігати притаманні ритуальному вбивствам ознаки, зокрема символи і знаки. Але в такому випадку вони не відіграють роль складового елементу певної обрядовості, а є проявом того, що серійний убивця в такий спосіб розважається, «прикрашає» свої і без того похмури діяння.

Таким чином, ритуальні вбивства вчиняються з дотриманням визначеного обрядовості і з метою поклоніння певному божеству, а серійні вбивства, якщо і містять певні ознаки такої ритуальності, то це може мати лише зовнішньо-атрибутивний характер, але не повинно впливати на мотиви вчинення вбивства [2, с. 239, 249].

Під умисним *убивством, вчиненим на замовлення*, треба розуміти умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити або не вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру.

Для вбивства на замовлення характерно те, що виконавець такого вбивства одержує чи бажає одержати певну винагороду не від самого факту позбавлення життя потерпілого, а за вчинення дій, спрямованих на виконання замовлення або у зв'язку з його виконанням.

Таким чином, вбивство на замовлення вчиняється виконавцем заради матеріальної чи нематеріальної винагороди, а не заради факту спричинення смерті як такого. У виконавця замовленого вбивства є цілком визначені мотиви і ціль, якої він намагається досягти.

Сама по собі смерть тієї чи іншої особи не є для нього кінцевим орієнтиром, а лише опосередковус настання бажаних для вбивці результатів. Суть цього явища полягає у тому, що смерть особи «потрібна» замовнику, а не виконавцю [3, с. 296–297; 6].

Серійні вбивства необхідно відрізняти також від так званих *серійних сексуальних (статевих) злочинів*. Так, останні посягають на статеву недоторканість особи. Саме прямим умислом на вчинення таких дій характеризується суб'єктивна сторона цього складу злочину. Кваліфікаючою ознакою може бути настання смерті потерпілої особи, але під час учинення серійних сексуальних злочинів не допускається наявність умислу на вбивство. Також

цим злочинам властиве заподіяння смерті під час подолання опору потерпілої особи, в процесі згвалтування або одразу після нього з мотивів помсти за вчинення потерпілою особою опору, а крім того, вбивство з метою приховати вчинення згвалтування [3, с. 394–395, 296; 7; 8].

Висновки. На основі викладеного можна стверджувати, що серійні вбивства – це особливий вид злочинів проти життя особи, який потребує грунтовного дослідження. Без единого підходу до розуміння сутності цього явища з погляду теорії та практики неможлива правильна кваліфікація вчинених діянь і належна організація розслідування злочинів, які містять ознаки серййності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / П.Л. Фріс. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Атіка, 2009. – 512 с.
2. Энциклопедия серийных убийц / Х. Шехтер, Д. Эверит – М. : Крон-Пресс, 1998. – 352 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-те вид., перероб. і доп. – К. : Алеута ; КНТ ; Центр учб. літ-ри, 2009. – 964 с.
4. Лавров Н.Н. Маньяки: охотники на людей / Н.Н. Лавров. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 252 с.
5. Что такое серийное убийство? / Slaughter House. Маньяки и серийные убийцы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.serial-killers.ru/materials/chto-takoe-serijnoe-ubijstvo.htm>.
6. Калюжна Л. Про особливості розслідування вбивств на замовлення / Л. Калюжна // Боротьба з організованою злочиністю і корупцією. – 2007. – № 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.org.ua/ua/book-2007/1934>.
7. Александренко О.В. Проблемні питання розкриття та розслідування серійних сексуальних вбивств (аналіз літературних джерел) / О.В. Александренко // Юридична наука. – 2011. – № 1 (1). – С. 181–186.
8. Логунова О.А. Применение знаний о личности и поведении серийных сексуальных убийц в правоохранительной деятельности (обзор зарубежного и отечественного опыта) / О.А. Логунова // Психологическая наука и образование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.psyedu.ru.

УДК 343/2/7

ПЛАТОН: ІДЕЇ ЦІВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ КРIMІНАЛЬНОГО ПРАВА

PLATO: THE IDEAS OF CIVILISATIONAL DEVELOPMENT OF CRIMINAL LAW

Колос М.І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судочинства та кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права імені Іонікія Малиновського
Національного університету «Острозька академія»,
заслужений юрист України

Статтю присвячено аналізу основних кримінально-правових ідей видатного грецького філософа Платона (427–347 рр. до н. е.), викладених у його фундаментальній праці «Закони». Досліджено і класифіковано за видами злочинів аналізовані ним противправні дії, визначена їх структура, об'єктивні і суб'єктивні ознаки. Здійснено аналіз покарань, запропонованих філософом для застосування до правопорушників та сформульованих ним кримінально-правових принципів.

Ключові слова: «Закони» Платона, види злочинів, покарання, кримінально-правові принципи.

Статья посвящена анализу основных уголовно-правовых идей выдающегося греческого философа Платона (427–347 гг. до н. э.), изложенных в его фундаментальном труде «Законы». Исследованы и классифицированы по видам преступлений анализированные им противоправные действия, определена их структура, объективные и субъективные признаки. Осуществлен анализ наказаний, рекомендованных философом для применения к правонарушителям и сформированных им уголовно-правовых принципов.

Ключевые слова: «Законы» Платона, виды преступлений, наказания, уголовно-правовые принципы.

This article analyses the main criminal and legal ideas of the famous Greek philosopher Plato, stated in his fundamental work "Laws". Illegal actions analyzed by him were researched and classified into types of crimes, their structure, objective and subjective features were determined". Analysis of penalties, proposed by the philosopher to apply to offenders and the principles of criminal law formulated by him was carried out.

Key words: Laws of Plato, types of offences, punishment, criminal and legal principles.